

NEKOLIKO TEZA O »TEORIJSKOJ« I »EMPIRIJSKOJ« SOCIOLOGIJI

Duško Sekulić

Filozofski fakultet, Zagreb

Revija za sociologiju, Vol IX, 1979 (1—2); 48—56

U posljednje vrijeme često se govori o stagnaciji sociologije u nas. Razlozi ovakvom stavu većine sociologa prema stanju u vlastitoj disciplini višestruki su. U svakom slučaju stanje u nekoj znanstvenoj disciplini određeno je uvijek dvama vrstama faktora koji se međusobno isprepliću. S jedne strane, društveni okvir u kojem se određena znanstvena disciplina nalazi, a s druge strane u samoj teoriji i metodologiji same discipline. Ovdje ću se u kratkim skicama osvrnuti samo na taj drugi aspekt koji spada u metodologiju shvaćenu u najširem značenju te riječi. (Prvi aspekt »pada« u područje onoga što nazivamo sociologijom nauke.)

I

»Dijagnoze« stanja u našoj sociološkoj produkciji međusobno se razlikuju. S jedne strane može se čuti da imamo hiperprodukciju teorijskih rasprava a s druge da teorijske rasprave nisu stimulativne za empirijska istraživanja. Isto tako, možemo čuti da imamo dosta empirijskih istraživanja koja, međutim, nisu teorijski relevantna tj. nemaju nikakve teorijske fundiranosti. Zbog toga, mnogi, opet, dolaze do zaključka da u stvari »pravih« empirijskih istraživanja niti nemamo. Ono s čime se većina sociologa slaže jest da empirijska istraživanja i teorijski napori u našoj sociologiji postoje jedni »mimo« drugih.

Ono što ću pokušati odgovoriti ovdje je:

a) imamo li mi zaista obilje takvih teorijskih radova koji mogu biti putokaz empirijskom istraživanju?

b) da li su naša empirijska istraživanja samo deskriptivne prirode ili imaju i teorijsku relevanciju?

II

O tome da teorije bez empirijskog istraživanja nema kao i obratno mislim da nije potrebno trošiti mnogo riječi da argumentiramo te opće prihvaćene stavove. Podsjetio bih samo na dva rada koji sistematiziraju osnovne stavove o odnosu teorije i istraživanja a koji su postali gotovo

općeprihvaćeni u sociološkoj »zajednici«. To su poznate Mertonove studije »The Bearing of Sociological Theory on Empirical Research«, i »The Bearing of Empirical Research on Sociological Theory«.¹

Ono što me ovdje mnogo više zanima je činjenica, kakva je to teorija koja je stimulativna za empirijsko istraživanje i dalje, kakva su to istraživanja koja su teorijski relevantna?

Polazeći od H. Zetterberga² i neznatno modificirajući njegov okvir sve teorijske radove možemo svrstati u tri osnovne grupe:

Prva je grupa ono što on naziva »sociološki kriticizam«. Tu se radi o komentiranju socioloških radova prvenstveno iz historijske perspektive. Analiziraju se određena shvaćanja i teorije u sociologiji, kompariraju se s nekim drugim teorijskim pristupima, traže se sličnosti i razlike tih shvaćanja, što ih je uzrokovalo, koji je društveni kontekst nastanka neke teorije itd. U ovaj sociološki kriticizam spada sva literatura koja kritički razmatra i sintetizira što je napisano o nekom problemu (o radničkoj klasi, društvenoj stratifikaciji, maloljetničkim bandama itd.).

Druga je grupa »sociološke taksonomije« koja se bavi definiranjem nekih osnovnih pojmova koji su relevantni za sociološku analizu stvarnosti i na koje je potrebno obratiti pažnju. Kako piše Zetterberg: »Imena se pripisuju subjektima a čitalac je ohrabren da istražuje i otkriva njihove konkretne manifestacije u svim dijelovima društva.«³ Možda je najpoznatiji rad u svjetskoj sociologiji, koji je orijentiran u tom smjeru, T. Parsonsa koji je sav usmjeren na davanje definicija, klasifikacija i tipologija.

Činjenica je da se često u društvenim znanostima ne pravi razlika između ove »taksonomske« teorije i »propozicione« koju navodim pod točkom tri. Taksonomska teorija se često uzima kao jedino moguća teorija. To proizlazi iz činjenice da prirodne znanosti mogu početi od intuitivno definiranih koncepata i da one barataju s nekoliko fundamentalnih kvantiteta i njihovih relacija. Sociologija (kao ni druge društvene znanosti) nemaju takvu intuitivno definiranu listu koncepata. Sociolog mora početi od definiranja osnovnih koncepata i on često jednostavno nema »vremena«, niti volje da dođe do propozicija koje govore o relacijama među tim konceptima. Čak, što više, upravo zbog fluidnosti i neodređenosti osnovnih koncepata oštre polemike se počinju voditi upravo već na nivou definicija i taksonomija (sjetimo se samo žestokih rasprava o tome što je klasa)⁴ pa se niti nema vremena da se pređe na relacije hipoteze. Kako to kaže A. Rapoport: »Za učenjaka u društvenim znanostima »teorija« je često (u stvari) referentni sistem, to jest, množina definicija ... koje ako taj učenjak nije operacionalno usmjeren, on jednostavno apelira na čitaoca da razumije te termine kao što ih i sam pisac razumije. To znači da teoretičar u društvenim znanostima poziva čitaoca da kategorizira svoja opažanja na određeni način, na primjer, da spoji zajedno određene aspekte

¹ Social Theory and Social Structure, Glencoe, The Free Press.

² H. Zetterberg: On Theory and Verification in Sociology, The Bedminster Press, 1965.

³ H. Zetterberg, isto, str. 21.

⁴ Vidi o tome odličan uvod u raspravu R. Lukić: Društvene klase i naše suvremeno društvo, Sociologija, 1—2/1966.

ljudskog ponašanja i nazove ih »uloga«, ili da spoji zajedno određene individue u populaciji i nazove ih »klasom« . . . Očito postoje mnogi načini kategorizacije. I sama socijalna grupiranja mogu biti opisana u terminima klasa, kasta, statusa, kulturnog porijekla i na mnoge druge načine, a da se ne govori o očiglednim distinkcijama spola, starosti i geografske lokacije. Neočigledne distinkcije su često toliko ambikvitetne i zahtijeva se značajni napor da ih se učini jasnim i izvedivima iz objektivnih kriterija. Taj napor konstituira značajni dio preokupacije društvenog učenjaka s »teorijom«.⁵

Treća je grupa propozicionih radova koji polaze od utvrđivanja relacija među fenomenima. Ovdje se neki fenomeni dovode pomoću hipoteza u određenu vrstu veza — religija i oblik društveno-ekonomskih odnosa (Weber), proizvodne snage i proizvodni odnosi (Marx) i sl. Poznati »taksonomski« rad Parsonsa i Smelsera,⁶ na primjer, dolazi do zaključka da je ekonomski sistem posebni slučaj socijalnog sistema — dakle domet mu je pojašnjenje definicija i klasifikacija određenih fenomena. Propozicioni rad ide k utvrđivanju određenih zakonitosti, veza koje postoje u definiranim fenomenima.

Naravno, ove kategorije nisu međusobno diskontinuitetne i često je vrlo teško neki rad konkretno smjestiti u neku od te tri kategorije. Ipak, smatram da većina teorijskih radova može biti relativno jasno smještena u jednu od ove tri kategorije.

III

Daljnja moja teza je da relevantnost teorijskih radova za empirijska istraživanja raste kako idemo od prve k trećoj kategoriji. Relevantnost za empirijska istraživanja, međutim, nije isto što i relevantnost za samu disciplinu.

»Kritički« radovi su od izvanrednog značenja za to da disciplina i dalje živi, da se smješta u povijest i ukazuje na vlastiti povijesni razvitak. To je osobito važno zbog humanističkog karaktera sociologije koja se nalazi na pola puta između humanističkih disciplina i čisto »znanstvenih«. (»Naučiti se sociologija ne može samo kroz čitanje udžbenika nego se isto tako moraju proučavati i njeni klasici.) Međutim, koliko god važni za održanje discipline, kritički radovi su mnogo manje važni za daljnji razvoj empirijskih istraživanja pa preko toga i za daljnji razvoj teorije ako se ova shvati u određenom kumulativnom smislu.

Taksonomski radovi predstavljaju preduvjet za propozicione, budući da ovi potonji stavljaju u odnos pojmove koji moraju biti definirani, a sam taj čin definiranja, klasificiranja i tipologiziranja može biti (i jest) predmet posebnih radova. Podsjetimo na takve radove, na primjer, M. Seemanovo određenje alijenacije⁷ koje je unijevši određeni konceptualni »red« u shvaćanje pojma alijenacije omogućilo snažan procvat i istraživanja tog

⁵ A. Rapoport: Uses and Limitations of Mathematical Models in Social Sciences, u zborniku L. Gross (ed): Symposium on Sociological Theory, Row, Peterson and Co., White Plains, New York, 1959, str. 351—352.

⁶ T. Parsons, N. Smelser: Economy and Society, The Free Press, New York, 1956.

⁷ M. Seeman: On the Meaning of Alienation, Am. Soc. Rev. 24, Dec. 1959.

fenomena. Ili pak Mertonovu⁸ stimulativnu tipologiju devijantnog ponašanja. U našoj suvremenoj sociologiji možda je najznačajniji rad takvog formata onaj J. Županova⁹ o egalitarizmu. Taj je rad dao polet nizu istraživanja tog fenomena kao i uključivanje tog fenomena u objašnjenja različitih pojava i ponašanja.

Konačno, propozicioni radovi dovode fenomene u međusobnu vezu i ako još k tome te pojedine empirijske veze pokušavaju integrirati u neki sistem propozicija i hipoteza onda možemo govoriti o teorijskom radu u užem smislu te riječi. Tu se može navesti klasičan rad Durkheima o samoubojstvu (koji u sebi sadrži kako taksonomski element tako i propoziciji), ili, na primjer, najnoviji rad P. Blaui,¹⁰ kao i već klasične Homan-
sove¹¹ studije.

IV

Iako se sociološki radovi ne mogu vrednovati na temelju bilo kakvih kvantitativnih kriterija, kvantitativni indikatori nam mogu biti ipak pokazatelji osnovnog usmjerenja neke discipline. Kao što sam rekao, značaj radova za empirijska istraživanja raste kako se penjemo od prve kategorije prema trećoj, međutim, za normalno napredovanje neke discipline, prema mojem mišljenju, možda bismo mogli postaviti hipotezu da je potrebno imati ravnomjeran razvoj sve te tri vrste radova.

V

Sličnu klasifikaciju Zetterbergovoj možemo postaviti i za empirijska istraživanja.

Prva vrsta istraživanja bila bi deskriptivna, koja utvrđuju da neki X postoji ili ne postoji ili, korak dalje, kako se neki fenomen distribuira na tom X-u. Iako Zetterberg u svojoj knjizi apelira na to da se smanji broj takvih istraživanja a prijeđe više na kategorije koje ću navesti kasnije, moram napomenuti da u određenom trenutku razvoja teorijskog mišljenja upravo takva istraživanja mogu biti izvanredno značajna i stimulativna. Ovdje u tom kontekstu mogu spomenuti istraživanja Josipa Županova o identifikaciji postojanja egalitarizma.¹²

Druga vrsta istraživanja su ona koja idu za provjeravanjem neke hipoteze o vezama među pojavama. Da li se političko ponašanje mijenja u funkciji klasne pripadnosti, da li postoji povezanost između tehnološkog nivoa proizvodnje i stavova prema radu itd. Također, ovo je vjerojatno

⁸ On je tu tipologiju razvio u već citiranoj knjizi u poglavljima »Social Structure and Anomie« i »Continuities in the Theory of Social Structure and Anomie«. Taj rad je dao podsticaj nizu daljnjih tipoloških razmatranja i kritika od kojih spominjem ovdje rad R. Dubina: Deviant Behavior and Social Structure, Am. Soc. Rev. Vol. 24, No. 2, 1959. kao i rad našeg sociologa M. Đurića: Devijantno ponašanje i društvena struktura, Sociologija, 3—4/1961.

⁹ J. Županov: Egalitarizam i industrijalizam, Sociologija 1, 1970.

¹⁰ E. Durkheim: Suicide.

¹¹ P. Blau: Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure, The Free Press, New York, 1977.

G. Homans: The Human Group, I The Elementary Forms of Social Behavior.

¹² J. Županov — D. Tadić: Standard, aspiracije i društvena norma egalitarizma, u knjizi »Samoupravljanje i društvena moć«, NŠe teme, Zagreb, 1969.

veoma česta kategorija empirijskih istraživanja na koje možemo naići kako kod nas tako i u svijetu, međutim, njihova teorijska validnost može značajno varirati.

Treća vrsta su radovi koji pokušavaju smjestiti vezu među pojavama u širi kontekst gdje određena empirijska relacija dobiva smisao (i ispituje se upravo zato) jer je značajna za neku teorijsku tvrdnju. Tako, kada Durkheim ispituje stope samoubojstava među pripadnicima različitih religija on ne provjerava samo hipotezu da se broj samoubojstava razlikuje u funkciji religiozne pripadnosti (što bi bilo prema toj klasifikaciji istraživanje tipa II), nego mu to samo služi kao ilustracija za provjeravanje njegove teorije o povezanosti socijalne integracije i samoubojstva.

Jedan važan aspekt teorijskog rada upravo se sastoji u tome da se empirijskim vezama (dobivenim u drugom tipu istraživanja) dade neki teorijski smisao. Teorijski radovi sintetskog karaktera, koji su direktno relevantni za daljnja empirijska istraživanja upravo su ovog karaktera — osmišljavanje niza parcijalnih veza koje su dobivene u raznim istraživanjima i nalaženje postoji li neki zajednički nazivnik pod koji bi se ona dala supsumirati. (Na primjer, empirijski nalazi da je stupanj samoubojstava veći kod protestanata nego kod katolika, kao i da je on isto tako veći kod samaca nego kod oženjenih, može se interpretirati kao povezanost socijalne integracije i stupnja samoubojstava bez obzira da li je u osnovi samih empirijskih istraživanja stajala namjera da se ta teorija provjeri ili ne).

VI

Ako kao indikator stanja socioloških istraživanja kod nas uzmemo radove objavljene u jedinom isključivo sociološkom časopisu u Hrvatskoj »Reviji za sociologiju« onda nam prvo upada u oči znatan nesrazmjer koji postoji u broju objavljenih radova u pojedinim od ovih kategorija. U području teorijskih radova apsolutno dominiraju oni iz područja »sociološke kritike«. Taksonomskih radova gotovo da i nema a isto tako niti propozicionih. Ovo nepostojanje propozicionih radova ukazuje da teorijska sociologija, onakva kakva je kod nas, ne predstavlja putokaz za empirijska istraživanja. Potpuno u skladu s tim je impresija da nema gotovo niti jednog rada koji bi na sistematski način pokušao analizirati empirijske nalaze. Za empirijska istraživanja možemo reći da su podjednako zastupljena kako deskriptivna tako i provjeravanje nekih jednostavnih veza među pojavama. Međutim, s obzirom na karakter teorijskih radova ne iznenađuje da treću vrstu istraživanja gotovo ne srećemo.

Zaključak koji možemo izvući iz ovoga (pri čemu upozoravam da se radi o letimičnoj inspekciji radova objavljenih samo u »Reviji za sociologiju«, međutim, koliko mi je poznato, također, iste su tendencije i u svim drugim sociološkim časopisima) je da kod nas postoji jaz između onoga što se naziva teorijskom sociologijom i empirijskih istraživanja. Teorijska sociologija ne predstavlja putokaz za empirijska istraživanja a niti ih sistematizira i pomoću sistematizacije kreira nove hipoteze i teorije. (Prije bi se moglo reći da teorijski radovi koriste empirijska istraživanja kao

mjestimične ilustracije nekih teza koje se opet ne dovode u međusobnu vezu.) S druge strane empirijska istraživanja veoma često ostaju na deskriptivnom nivou i nisu vođena nekom sustavnom teorijom — što uostalom i ne iznenađuje s obzirom na karakter teorijskih radova.

Dakle, možemo zaključiti da takva neravnoteža u produkciji radova pojedinih kategorija i sama po sebi predstavlja indikator krize razvoja discipline. Očito je, dakle, da je osnovni zadatak, ako se želi dalji sustavni napredak da se teorijska istraživanja više okrenu k empiriji kao i da empirija postane više povezana s teorijskim radom.

VII

Predložena tipologija teorijskih radova i empirijskih istraživanja (uz daljnju elaboraciju) može poslužiti kao korisno sredstvo analize objavljenih radova u pojedinim časopisima ili pak zemljama. Ako se disproporcionalnost zastupljenosti pojedinih vrsta radova dovede u vezu s osjećajem nezadovoljstva sa stanjem sociologije (ne ulazeći sada u pitanje konkretnih indikatora tog nezadovoljstva ili »krize«) može se prići provjeravanju hipoteze da je skladni razvoj svih triju dimenzija potreban da bi jedna disciplina napredovala. (Ta hipoteza bi vjerojatno imala svoje važenje samo u razdobljima razvoja znanosti koje Kuhn naziva normalnim, nerevolucionarnim, jer u doba drastičnih prestrukturacija očito je da se proboji vrše samo na jednoj dimenziji. Obračun kod nas sa staljiniziranom naukom nije bio moguć »skladnim razvojem svih dimenzija«, već sigurno naglašavanjem ove kritične dimenzije. Daljnja istraživanja i sociologije znanosti trebala bi potvrditi ovu hipotezu o kontinuitetima i diskontinuitetima u razvoju neke discipline.)

* * *

Rad koji je dat u propozicionom obliku bavi se entitetima i njihovim međusobnim relacijama. Jezik koji je primjeren za preciznu i ekonomičnu obradu relacija među entitetima je matematički jezik. Međutim, među sociolozima (a i među drugim društvenim disciplinama) postoji određeno nepovjerenje prema upotrebi matematičkog jezika u konstrukciji socioloških teorija. Ovdje ću u nekoliko teza pokušati pokazati da se često animozitet prema matematičkom jeziku zasniva na nekim krivim pretpostavkama. Dakako, time ne želim zastupati tezu da je matematički jezik obavezan i jedini mogući u konstrukciji teorija. Svakako, zastupam tezu da zbog njegove neupotrebe tamo gdje bi mogao biti upotrebljen naši su rezultati ispod optimalnih koje bismo na sadašnjem stupnju razvoja naše discipline mogli postići.

Prva takva pretpostavka je da postoji »kvalitativni« skok između matematičkog i verbalnog (kvalitativnog) mišljenja. Međutim, ova je pretpostavka kriva jer je svaki verbalni iskaz o nekim entitetima i njihovim međusobnim relacijama prevodiv na matematički jezik kao što je i obrnuto

svaki matematički iskaz prevodiv na verbalni. Prednost matematičkog jezika je samo u njegovoj preciznosti i ekonomičnosti. Tako bi verbalni opis neke formule ili matematičkog iskaza oduzimao enormno mnogo prostora. U kompliciranijim slučajevima bilo bi ga vjerojatno i nemoguće slijediti na verbalnom nivou te bi »prijevod« u verbalni iskaz bio potpuno nemoguć zbog velike količine kondenzacije sadržane u matematičkom jeziku. Polazeći od teze o matematici kao određenoj vrsti jezika Schumpeter kaže: »... matematički obrazovani ekonomisti ne čine nikakvu školu u nekom razumnom smislu tog iskaza, ništa više no ekonomisti koji čitaju talijanski: među matematički obrazovanim ekonomistima mogu postojati i postoje sve razlike u mišljenju za koje se uopće mogu zamisliti da postoje među ekonomistima — izuzev određene vrste grešaka.«¹³ Ovu Schumpeterovu tvrdnju možemo čitati tako da riječ ekonomist zamijenimo riječju sociolog.

II

Druga propozicija koju često možemo sresti je da je svijet suviše kompleksan i dinamičan a da bi se dao opisati pomoću matematičkih jednadžbi. Ono što je implicirano u toj tvrdnji je da verbalnim iskazima bolje opisujemo kompleksnu stvarnost nego što to možemo matematičkim iskazima. Činjenica jest da kompleksnost svijeta, međutim, ništa bolje ne možemo opisati pomoću verbalnih nego pomoću matematičkih iskaza. Čak što više, matematički jezik upotrebljavamo upravo tamo gdje stvarnost postaje toliko kompleksna. Naime, upravo nam matematički jezik omogućuje da izvlačimo zaključke (teoreme) do kojih verbalnim manipulacijama ne bismo mogli doći. Upravo nam matematika služi kao sredstvo pomoću kojeg unosimo red u »nered« stvarnosti i pomoću koje dolazimo da zaključaka do kojih drugim putovima nebi bilo moguće doći. Dakle, matematički jezik nastupa tamo gdje pomoću verbalnih iskaza ne možemo više slijediti kompleksnost stvarnosti.

III

Daljnja tvrdnja koja se može često čuti je da matematika znači određeno »automatiziranje« rješavanje problema gdje nema mjesta interpretativnom mišljenju, gdje rezultati ispadaju iz jednadžbe i njenog rješavanja. Međutim, matematički jezik je ipak samo sredstvo kojem prethodi i nakon kojeg dolazi određena verbalna, »smisljena« interpretacija, koja se ne dobiva »direktno iz formule«. Izgradnja svake matematičke relacije proizlazi iz određenog shvaćanja stvarnosti i relevantnih varijabli koje djeluju u toj stvarnosti. Već prvim korakom izgradnje svakog modela stvarnosti polazimo od određene simplifikacije a smjer simplifikacije ovisi o našem shvaćanju svijeta kojeg prikazujemo. Isto tako, dobiveni rezultat podliježe interpretaciji koja često nije automatska (da spomenem jednostavne primjere kao što je, na primjer, imenovanje i smisao faktora dobivenih multivarijantnom analizom i sl.). Matematika kao deduktivni jezik ne iscrpljuje i ne zamjenjuje teorijsko mišljenje nego mu samo poma-

¹³ J. Schumpeter: Povijest ekonomske analize II, Informator, Zagreb, 1975, str. 800.

že tamo gdje stvarnost postaje suviše kompleksna. Međutim, s druge strane, ako teorijsko mišljenje ne koristi matematički jezik tamo gdje je to moguće, onda teorija ostaje ispod razine mogućeg u objašnjavanju stvarnosti, te kompleksne relacije koje postoje u stvarnosti kao i njihova interpretacija ostaju izvan dohvata teorijskog mišljenja.

IV

Često se može čuti da matematički jezik oskvrnjuje punoću spoznaja o ljudskoj stvarnosti te se time gubi humanistička ili kritička dimenzija sociologije.

Činjenica je da mnogo toga što je interesantno s humanističke strane ostaje izvan dometa onoga što nam teorija daje. Pojmovi slobode i ljubavi ostaju izvan ovako shvaćenog teorijskog pristupa. Naravno, »nehumanost« matematički formulirane teorije ne smanjuje ni njenu istinitost niti njenu praktičnu aplikabilnost koja može biti itekako značajna za poboljšanje uvjeta ljudskog života. (Iza varijabli nataliteta i mortaliteta kriju se ljubav i smrt kao osnovne dimenzije ljudske tragičnosti života, iako ta ljubav i smrt sa svim konotativnim dimenzijama nigdje u matematičkoj relaciji nisu sadržane. Međutim, to ne znači da relacije koje uključuju taj natalitet i mortalitet nisu istinite te da na adekvatni način opisuju stvarnost i s druge strane, da taj opis stvarnosti ne može biti primijenjen u humane svrhe da bi se poboljšali uvjeti ljudske egzistencije — naravno znanost, kao i Janusov bog, uvijek ima dva lica te može biti upotrijebljena i u nehumane svrhe.)

Međutim, u sociologiji uvijek ostaje humanistička dimenzija ili, bolje rečeno, ono što se često naziva socijal-filozofijom nerazdvojnim dijelom sociološke discipline. Matematički jezik nam pomaže u analitičkoj dimenziji sociologije dok je on mnogo manje značajan u onoj tradicionalno humanističkoj ili socijal-filozofskoj. Kako to na jednom mjestu eksplicira I. Kuvačić: »Ako na kraju postavimo pitanje, koji je od gore razmatranih pristupa bio adekvatniji i plodniji s gledišta praktičnih, empirijski orijentiranih socioloških istraživanja (Kuvačić te različite temeljne pristupe naziva analitičkim i hermeneutičkim, op. D. S.) prednosti analitičkog pristupa su velike i nesumnjive. Taj je pristup, omogućivši primjenu statističkih i ostalih egzaktnih postupaka stvorio osnovu za ekspanziju suvremene sociologije kao i za njeno prihvaćanje u akademskim krugovima, a ovaj drugi, historijski ili hermeneutički pristup značajan je prvenstveno kao protustruja, koja se suprotstavlja kvantitativnoj egzaktnosti pod svaku cijenu, a često i pod cijenu zanemarivanja društvenog i ljudskog sadržaja sociologije ... Kada se razmatraju prednosti analitičkog pristupa pridruže razmatranja o sve većim pritiscima na društvene nauke u pravcu njihove instrumentalne praktičnosti i efikasnosti, tada postaje očito da historijsko-hermeneutički pristup ima prvenstveno značaj kao nužna antiteza i kao teorijski i humanistički korektiv i protustav protiv programirane jednodimenzionalnosti i zdravorazumske samouvjerenosti modernog pozitivizma.«¹⁴

¹⁴ I. Kuvačić: Analitički i hermeneutički pristup u sociologiji, Naše teme 6, 1974.

Propoziciona sociologija i uključivanje matematičkog jezika u nju predstavlja nužnu pretpostavku daljnjeg razvoja analitičke sociologije i empirijskog istraživanja. Nepostojanja dovoljnog broja teorijskih radova koji su na nivou propozicione sociologije ometa razvoj empirijskih istraživanja kao i razvoj cjelokupne sociološke discipline. (To je u vezi s propozicijom koju sam iznio da raste značaj teorijskih radova za empirijska istraživanja kako se penjemo od sociološkog kritizma prema propozicionim radovima).¹⁵ Dovoljan broj radova s »propozicionim« sadržajem nije, međutim, dovoljan za ukupni razvoj sociologije kao discipline. Zbog njezinog znanstveno-humanističkog karaktera potrebna je ravnoteža svih vrsta radova.

Duško Sekulić

SOME THESES ON »THEORETICAL« AND »EMPIRICAL« SOCIOLOGY

(S u m m a r y)

In the first part of this paper, the author gives a classification of theoretical and empirical publications relying largely on H. Zetterberg. Thus, in the area of those which are called theoretical works, the author distinguishes »sociological criticism« which analyzes sociological works from an historical perspective, »taxonomic works« which are primarily oriented towards defining basic concepts and their identification in reality, and finally »propositional works« which seek to determine the relationships among so-defined phenomenon. The relevance for empirical research (which is not identical with relevance for development of the entire discipline) increases as we move from critical to propositional works. A similar classification can be made for research publications in which the first category would be descriptive works which determine the existence of and describe some X, then simple confirmation of some relationship between two variables and finally a third type which tests some more complex system of relationships.

A basic proposition which the author cites in order to be able to talk about the stability of any discipline is the need for existence of a balance among all these types of works. In his opinion, one aspect of the »crisis« in our contemporary sociology is that such a balance does not exist so that theoretical works and empirical research exist one despite the other. A supplement to this basic proposition, however, is that a balance in the types of publications is a pre-condition to advancement only in those situations which Kuhn calls periods of »normal« science. Breakthroughs analogous to changing the paradigmatic framework occur in situations when one type prevails over others.

In the second part of the article, the author discusses certain prejudices which appear among sociologists with regard to use of mathematical language. A basic thesis is that mathematics is not a »salutary solution« in the sense that it is the only possible manner of expression in sociology but that its non-use where necessary leads to results which are below the optimal.

Translated by
Donna Parmelee

¹⁵ »Hijerarhija« koja se spominje ne implicira, naravno, nikakvo vrednovanje tih radova što je i jasno iz druge predložene propozicije.